

Boldizsár Ildikó

LEVELEK BRUNO SCHULZHOZ*

Bruno,

mégis mit gondol rólam, mit? Hogy a tenyerén fogok keringőzni azúrkék ruhában? Ó, mennyire örülnék, ha meg tudnám tenni ezt! De félek, hogy a legkecsesebb mozdulat közepén óvatosan, szinte észrevétlenül rám záródna a tenyere, és betenne engem az ebédlő sarkában álló fényes kalickába, énekesmadárnak, hogy bármikor, ha kedve támad rá, elénekeltesse velem azt a régi dallamot, melyet oly sokszor hallott már tőlem, s amit annyira szeret. Azt mondja, ilyenkor a rozsföldeken jár, lábujjhegyen, hogy föl ne ébredjen a szél, és meg ne mozdítsa a hatalmas mezőt, mert a rozskok mindegyikén, meséli Maga, az én hangom ül.

Ha kalickába tenne, nem szomorkodnék, még énekelnék is Magának, de úgy, hogy belehasadna a szíve.

Ó, Bruno, túl szépenek lát Maga engem, mert nincs velem, amikor kendőimet telezokogva állok; szakadékról beszél és mélységekről, miközben én csak egy mohával bélelt puha gödörben vagyok, gödröcskében, gyermek az anyja méhében, pillebáb saját gubójában. Ne kérje többé, hogy látogassam meg, ha meghallom a hangját, elbizonytalanodom. Nem ránthatom magammal a bűnbe, elég azt magamnak cipelnem, s cipelnem is kell, mert nem tudok megszabadulni tőle: egyedül mindenhez gyáva vagyok, ám ha ketten lennénk sem osztódna kétfelé a kín: Magát terhelné minden átsírt éjszakám. S hiába feszíti szét a köztünk lévő távolságot minden mást is szétfeszítő hiú akaratom, ha ezzel elpusztítom azt is, ami végre egyszer, most, talán igaz lehetne. Nem szeretném meggondolatlan lépésre kényszeríteni, épp elég nagy baj, hogy azt hiszi, belém szeretett.

Istennő legyenek vagy hetéra? Mostanában sokat gondolkodom ezen, s egyre nagyobb kedvvel választanám az utóbbit. Olyan jó lenne mindentől megszabadulva és mindentől undorodva a porban feküdni, s nem erőt venni magamon, hogy újra az úrilány legyenek, a finom házból való. Aztán mélyebbre, még mélyebbre, a mocskok mocskánál is mélyebbre kerülni, hátha megláthatnám, mi van mindennek a legalján. Ugye nem az, amire most gondolkodok?

Ne ijedjen meg, istennő is akartam lenni, de megriaszított az az iszonytató magány, amit e választás nyomán el kellett volna viselnem. Már a gondolatától is jéghideggé vált a homlokom, merevvé és márványsimává, olyanná, amilyennek az istennők homlokát képzelem. Ülnék egy hegy tetején, és figyelném a világot. Megközelíthetetlen lennék és szájalomra méltó, mint megannyi görög és római rokonom. Nézném, hogyan mozdul a szél a világ felett, merre fordulnak a fák levelei, s honnan bukik le holtan egy-egy madár. Ezekből a jelekből mindent megtudnék, de mit jelenthetne ez a tudás? Szoborarcú üldögélni bölcsességem hatalmával? Birtokolni a szabaddá tévő igazságot, miközben még hidegebb, egyre hidegebb lenne a homlokom?

* Anna Płockier és Bruno Schulz 1941-ben találkoztak, majd – Schulz egy év múlva bekövetkezendő haláláig – leveleztek. E levelezés nagy része elpusztult, fennmaradt viszont tizennégy levél, melyet Anna sohasem küldött el.

Csak úgy mondom, mert újra beleolvastam a levelébe, hogy istennőnek vagy heterának lenni éppúgy nem ellentmondás, mint szentnek vagy démonnak. Oly kevésen múlik, hogy előbb-utóbb melyik lesz belőlem.

De azért, tudja, Bruno, ha én néhány órán keresztül egyedül üldögélhetnék a világ legmagasabb hegyének tetején, akkor eljönnének hozzám mind a tengerek és az óceánok, egyetlen cseppbe sűrűsödnének, s végiggurulnának az arcomon.

Elnéztem a kezét – istenem, de szép volt, de szép! –, ahogy a portrét rajzolta rólam, s ha megengedtem volna magamnak, hogy ráhajoljak, bizonyosan kislánykorom kedves illatát, a bodzát éreztem volna rajta. Látja, erről meg az jutott eszembe, hogy jó volna lenni néha a Maga gyerekének, nagy masnikkal és csipkegallérral Maga elé állni, s engedélyt kérni – Apuka, lehet? Apuka, most lehet? –, s hiába legyintene, én tudnám, mit jelent e mozdulat: odafúrnám a fejemet a nyakához, és beszívnam a pórusaiba ivódott bodza- és levendulaszagot.

Maga úgy olvassa le rólam minden gondolatomat, még azokat is, amelyeket csak ezután fogok elgondolni, mintha a nap összes órájában velem lenne, vagy figyelne egy jól megválasztott helyről, s ezáltal olyan titkok birtokába jutna, amelyeket magam előtt még én is rejtegetek. Különös ebben az állandó megfigyeltségben élni, olykor tétova lépéscim ennek köszönhető. Mint a hangjától, szemét magamon érezve is elbizonytalanodom, a máskor helyesnek tűnő mozdulat meggondoltta s így mesterkeltté válik; az evőeszköz, a pohár és a kancsó víz úgy kerül az asztalra, mintha nem is én tenném oda. Ahogy magamat kívülről látom, észreveszem a csuklómon a heget – mikor lesz bátorságom ezt bevallani? –, s gyorsan feljebb rántom a kesztyűt, mielőtt Maga is meglátná. Remélem, elég gyors volt a mozdulat... – ne, kérem, mégse feleljen, majd később visszatérünk rá.

Így is meg kell köszönnöm, hogy még azok alól a bűnök alól is feloldoz, melyeket csak ezután fogok elkövetni, mindazonáltal kérem, hogy az ártatlanság szóval vigyázzon: a szentek sem lehetnének szentek, ha ártatlanságukon így vagy úgy nem esett volna csorba valaha.

Én sem tudom azt, amit Maga sem, hogy miként legyek is, meg ne legyek is egyszerre: éppúgy félek Magától, ahogyan Maga tőlem.

Pedig szívesen szülnék Magának egy gyereket, egy kisleányt, miközben tudnám, hogy eljön az az idő, mikor majd csak ez a gyerek emlékezteti rám, benne keresi az én hajdanvolt arcvonásaimat és testem rejtett titkait, és örökös csalódásban él amiatt, hogy megismételhetetlen vagyok, egyszeri. Senkiben és semmiben nem láthatja viszont azt, akinek lát, elképzeli, hiába az erőtlen próbálkozás, ahogyan engem keres érett asszonyok hajzuhatagaiban: ha megérinti a tarkót, kitapogatja a fejformát, visszahőköl a keze. Nem, Bruno, nem leszek támadási felület Magának, s hiába tud rólam mindent, hiába kísér nappal és éjszaka, hiába lesi meg álmaimat, egyet sosem fog megtudni, hogy én nem fogom viszontszeretni Magát, mert nincs erőm a kockázathoz, a Maga elvesztésének kockázatához.

Tegnap azt álmodtam, hogy egy ismeretlen vidékre érkezem Magával, épp akkor, amikor besötétedett. Megfogta a kezem. Telihold volt, de másképpen, mint ahogy szokott: a Hold belsejére jelek, hieroglifák rajzolódtak, olyanok, amelyeket annál az

öreg varsói ékszerésznél láttunk azon a kis aranymedálon, amit később Maga el is küldött nekem. Letérdeltünk, s akkor mint egy képeslap, olyanná vált az álom.

Sírás kísérte az ébredést, nem a Maga hiánya.

Lassan negyvenkilenc éve, hogy levelét elküldte nekem, bocsássa meg kései válaszom, s ha lesz bátorsága, kérem, jöjjön el értem.

Öleli:

Anna Płockier

Bruno, kedves,

négy év telt el utolsó levelem óta, s Maga nem jött, nem is írt. Hogy melyiktől ijedtem volna meg jobban – kézbe venni az idegen pecsétetes borítékot vagy hátrafeszíteni ölelésre lendülő karom –, magam sem tudom. Pedig nem is titokban, hanem naponta megújuló reménnyel vártam, hogy egyszer mégis érkezik valami hír Magáról, netán betoppan a délutáni gyorsról, percre pontosan. Mindig a délutáni gyorsról várom Magát, el sem tudom képzelni, hogy délelőtt is érkezhetne, estefelé vagy éjszaka, amikor már csak a peronok ócska lámpái világítanak.

Minden napomat ehhez a délutáni gyorshoz igazítom – négy óra, és fordul a nap: ami vágy volt és várakozás, az tartás lesz, önfegyelem. Még sokszor képzelem, hogy egyszerre fordulunk be utcasarkokon, egyszerre tévedünk ugyanabba a házba, ugyanannak a fának döntjük a hátunkat. Máskor meg úgy hiszem, csak néhány perccel előbb járt ott, ahová én éppen érkezem, előttem fizette ki a kávé, előttem járt a ruhatárban, előttem vett csokrot a virágárusnál.

Talán tényleg utazik, azért e hallgatás? Városokat jár be, mindig máshol pihen le, s nem ott, ahol én vagyok? Hihetném, kerül engem, folyókon és tengereken hajózik, szárazföldeket szel át, gondosan ügyelve arra, hogy a földgolyó egyetlen pontjára soha ne tévedjen a lába.

Nekem a szobából sem kell kimozdulnom ahhoz, hogy tudjam, hiábavaló minden menekülés. A föld alá bújhatunk, keresztezhetjük háromszázhatvanhétszer a világ összes városát, kipróbálhatunk egy másik planétát, ami közöttünk történt és történhetett volna, az semmivel sem helyettesíthető. Hiszen tudja: minden akartam lenni Magának, és semmi se lehettem.

Már nem lakom a régi lakásban, ott, ahol utoljára találkoztunk, elköltöztem a hegyek közé, hogy ne legyen annyira egyedül. Nem akartam többé azokkal a tárgyakkal élni, melyek érintése nap mint nap Magára emlékeztetett, az unokahúgomra hagytam az összeset. Olykor bekocsizom hozzá, kávéra és süteményre, s tudom, hogy az érkezésem előtti órában előveszi a fiókokba sülllesztett képeket, metszeteket, azt a kis ezüstórát az angyalokkal, meg a kalaptűket és brossokat, kedves fülbevalóimat, és helyet szorít nekik a fésülködőasztalán arra a kis időre, amíg nála vagyok. Nem akarom megbántani őt, pedig kérhetném, hagyjon fel a fölösleges rakosgatással: azok a tárgyak nekem már semmit nem jelentenek.

A tárgyak... Évekig kapaszkodtam beléjük, körülvettem magamat velük, dédelgettem mindet órákon át, beszéltek hozzám, és én válaszoltam nekik, aztán egy nap rádőbbsentem, hogy csak belőlük élek. Tíz éve nincs más körülöttem, csak az emlékeim.

Egy szál magam jöttem hát ide a fehér falú házba, megtanulni, két üres kezemmel mit is kezdhetek. Lassan jöttem rá, hogy tárgyak nélkül lehet élni, sőt víz és kenyér nélkül is lehet, egyedül a gazdátlanul maradt ölelések nem pótolhatók.

Hosszú évek óta először, a télen bálban is voltam, megmutattam magam, hadd örüljenek az asszonyok csúnyaságomnak, a Maga nélkül eltöltött évek egyetlen jól látható jelének. Nem kendőztem a ráncokat púderrel, és semmi festék, a ruha is egyszerű fekete, mégis, amikor beléptem, minden szem rám tapadt. „B. szeretője” – súgtak össze mögöttem, de nem megvetés volt a hangjukban, hanem bánat. Irigyelnek vagy sajnálnak, nem tudom, de a szó megállított, és egy karszékre lökött: mindazt, amit Maga jelent nekem, meg lehet csúfolni ezzel a szóval is – de miért lenne kisebb a bűn, ha holnaptól többé nem szeretném Magát?

Arra már nem emlékszem, hogyan ismerkedtünk meg, csak a fehér vászoninget látom a legfölül hanyagul szétnyíló gombbal (most is pontosan tudom a pórusok sorrendjét és a rejtett mélyedéseket), és a könnyű nyári kalapot, amit nevetve húzott a szemébe, ha elérte egy-egy mondatom. Játszik velem, gondoltam akkor, s mert nem akartam, hogy elmenjen, elfogadtam a játékszabályokat. Hetekig tartott ez a játék, és egyre nagyobb lett a tét: amelyikünk elvétí a következő lépést, mindent összezavar. Nem kérdeztem, hogy mi lesz velünk, azt sem, hogy tőlem mit akar, még annak sem volt jelentősége, szeret-e rajtam kívül valaki mást. Csak egyben akartam biztosat: én is köztük legyek. Elfogadtam a szűkre szabott lehetőségeket, s mint étteremben a választást, Magára bíztam az életem.

A minap barátnőmnél jártam, s kezembe került egy régi magazin, találtam benne valami fényképet Magáról – az ünnepelet író, díjak, miegymás –, de ha nincs a kép alá írva a neve, meg sem ismerem. Jóllehet, ismerős a kéztartás és a száj körül megbújó két vonás, a szemét mintha kicserélték volna, élettelen és hideg. A *Fahajas boltok* megjelenésére gondoltam, az első kötetére, amikor elnéztem, ahogyan a Mesterc mellett áll, és kezemet összetéve azon imádkoztam, nehogy a Maga élete is úgy fulladjon kudarcba, mint az övé. Ott álltak ketten, kifogástalan mosolyokkal, kifogástalan mozdulatokkal, s amit gyűlöltem az egyikükben, attól féltettem a másikukat: hogy soha ne kelljen idegen szerepekbe kényszerülni, valóság helyett mondatokban élni, hogy szívjáték legyen az egész.

De azért, ha egyszer mégis megkeményedik a szíve, és elfordulnak a közeléből a tárgyak és az emberek, én majd akkor megyek el Magához: puha takarókkal betakarogatom, ágya mellé készítem a teát, és teste minden zegét-zugát végigcsókolom.

Öleli:

Anna Plockier

Kedves,

amikor először hívott Truskawieczbe, és megírta nekem első levelét („biztosíthatom, hogy a flört nagyon mély, titokzatos dolog”), mohó kíváncsiság ébredt bennem Maga iránt, mintha tudtam volna, hogy a veszély, amibe akaratlanul is belesodor, alatta marad mindannak, amit cserébe kaphatok. Mégis félttem, hogy nem lesz ott a reggeli vo-

natnál, noha abban sem voltam bizonyos, hogy én ott leszek. De amikor megláttam, hogy mégis eljött, s várakozásában nyoma sincs az engem bolondítani és megalázni kívánó szilaj akaratnak, megértettem, hogy fontos lehet valami úgy is, ha okát és célját nem értem, mert csupán ennyi történik: mint a tenger mélyén valaha kettétört kagylót, újra egymáshoz illeszt minket egy tengerparton kutakodó kéz.

Hálás voltam az első napért, mert figyelt és vigyázott rám, ott, Truskawieczben, hogy eleget étkezzem, ne fázzak meg, és ne fájduljon meg a fejem. És én szerettem volna fölvarrni az összes leszakadt gombját, betekerni sálammal a mindig szabadon maradó nyakát, de Maga nem engedte meg nekem.

Legtovább az illata maradt velem mindig – éreztem a kézfejemem és az arcomon, s olyan jól megtanultam őrizni magamban, hogy bárhol és bármikor emlékezni tudtam rá, ha lehunytam a szemem. A férfit jelentette nekem ez az illat, s mert egyszerre volt benne gyöngédség és erő, velem maradás és tőlem elkerülés, megborzongatott. Hordom hát magamban, mint a többi fontosat: ujjai nyomát a hátamon, karja ívét a derekamon, és a szemét... a szemét minden ébredésemkor.

Utazni vágyom, messzi országokba, de amikor előkészítem útiládáimat, kinyitom a szekrényeket, unottan turkállok a ruhák között, a csipkék, selymek és fodrok halmain. Felpróbálok néhány régi ruhát – ami valaha szorított, az is bő már –, odaállok a tükör elé, és szeretném kitalálni, ki is az, aki visszanéz rám. A ténnyel, hogy egyszer én is megöregszem, a gőzfürdőben szembesültem a minap. Undorodva néztem az öregasszonytestek elomló hájtömegeit, a lógó melleket és a kékesvörös bemélyedéseket a hurrkás combokon, de a sovány csontváztestektől még jobban undorodtam. Feszeresre igazítottam a mellemet, s hazaérve a falnak fordítottam valamennyi tükrömet.

Májusban hetvenkét éves leszek.

Éjszaka vihar volt errefelé, letörte a cseresznyefaágakat. Hiába raktam reggel vázába valamennyit, úgy kell kidobnom őket néhány nap múlva, hogy nem lett belőlük az, aminek lenniük kellett volna. Magával is folyton ezt teszem: hosszabbítgatom azt az időt, amely rég lejárt, s míg az egyik énem tudja, hogy mindez csak önáltatás, a másik azt kéri, hadd örüljön még kicsit. Így hasadok lassan ketté: egyik felemmel keresni Magát, a másikkal várni, hogy engem megtaláljanak.

Jöjjön, amikor jönni tud, ismernie kell az utat.

Én mindig várom Magát:

Anna Płockier

Bruno,

írta nekem legutóbb, amit én is jól tudok, hogy nincs helyem a Maga életében: árnyékban vagy sötétben élhetek, szavak és mozdulatok zúznak össze, de mindegy is, miféle halál... a büntetés így is, úgy is egyféle lehet: pusztulás az ára annak, ha bárki Magába szeret.

Vajon érdemel-e nyugalmat vétkező ilyen szavak után, és élhet-e a sötétség ígéretével?

Tudom, sosem cserélné fel értem azt a világot, amelytől életet remél, mert bízik abban, hogy egyszer ez a világ megnyílik, és befogadja Magát: mindent, amit addig

hiába keresett, ott talál majd, ahová a keze nyúl. De tudja meg, hogy amíg Maga kulcsokat próbálgat egy nyilni sohasem tudó zárhoz, a háta mögött lassan becsukódik egy ajtó, s lakat lesz ott is, ahol addig kilincs sem volt.

Naponta többször is elolvastam a levelét, és a nyolcadik nap reggelén arra ébredtem, hogy nem szeretem már. Hiába futott ötvenkét éven át Magához minden gondolatom, azon a reggelen ki tudtam mondani: vége. Felültem az ágyban, beburkolóztam a könnyű takaróval, és megismételtem: vége.

Álmomban nálam járt, végigcsókolta a testem, simogatott és szeretett, majd hirtelen – mielőtt újra szabályos ritmusban vert volna a szív – az órájára nézett, és így szólt: mennem kell. Ötvenkét év várakozás után jött el ebbe az álomba, ötvenkét év után engedtem, hogy újra a testemhez érjen, s Maga csak annyit tudott mondani: mennem kell. Durván kopogtak a szavak rajtam, a Magának tartogatott horpadásokon és mélyedéseken, de mielőtt végignéztem volna, hogy az álomból miként távozik, felébredtem, s tudtam: nem kell többé elutaznom, hogy távol kerüljek Magától, mint ahogy eddig sem kellett a közelében lennem, hogy Magával legyek. Oly könnyen engedte el a kezem, mintha sosem is fogta volna, s még taszított is egyet rajtam, hogy esés közben az ingujját se érhessem el.

Nincs meszesgödör a lábam alatt, amibe hullva hófehér lehetnék megint, de egyet tudok: mert sohasem kértem, hogy maradjon velem, most az egyszer, egyetlenegyszer maradnia kellett volna.

Azt kerestem Magában, ami bizonyosan nincsen ott: az érett férfit, aki nemcsak csúszkálni tud a nők hasán és combján, hanem Asszonyt varázsol belőlük vagy Madonnát. Aki nemcsak az álmaikat látogatja titokban, hanem kézen fogva vezeti őket a fénybe, megáll velük a világ közepén, s e förtelmes pusztulásban megmutatja: van még, amiből születhet élet.

En választottam, Bruno: az élet számomra mindennél fontosabb.

Búcsúzik:

Anna Płockier

Tandori Dezső

CAFÉ VIRGINIA WOOLF

Mindnyájan túl a jón és rosszon, csak én még
élve: a Szerkesztőség
így ül össze ma este, ahogy Bloomsbury
novemberi
karácsonyestjének nem tudtam ellenállni,
és az Iroda fáradalmait
valamelyest kipihelve, elhagyván egyágyas szobám,
a koszvadt forró-hideg-csapos mosdót,
melybe, gondolom, mások is belevizelnek,